

geen sprake is — met den kring van Homerus de heerschappij van het noodlot aanvaardt, moet wel de hoofdgrens trekken tusschen dit ondoorgrondelijke en het daardoor beheerschte; onder het laatste vallen dan zoowel goden als menschen. Zulk 'n episch dualisme is uiteraard in z'n leer aangaande God naturalistisch, in z'n beschouwing omtrent den mensch tegelijk fatalistisch en optimistisch: de menschheid heeft nl. zwijgend voor het noodlot te buigen, maar ze is daarin toch ook weer de gelijke der goden.

Wie daarentegen het noodlot verwerpt — of nimmer aanvaardde — komt tot 'n monisme, dat of definitief is of plaats maakt voor het zuivere dualisme, nl. dat tusschen God, Die Zijn ordinantiën instelt en den kosmos die onder deze wetten staat.

Daarbij valt op te merken, dat het monisme tal van onzuivere dualismen toelaat, die alle pretendeeren de juiste hoofdindeeling te kunnen vervangen, maar dit dan ook alle doen zonder voldoende grond. Gevolg is dat men of de beteekenis eener onderverdeeling overschat en een aanduiding van provinciale onderscheiding aanziet voor de rijksgrens, of een afrastering optrekt die met den aard van het afgepaalde totaal niet rekening houdt. Het laatste is natuurlijk geheel onjuist, de eerste fout verhindert vaak de vruchten van een op zichzelf misschien belangrijke ontdekking te plukken. Van beide misvattingen treft men talrijke voorbeelden aan in de ontwikkeling der Westersche kentheorie.

Deze vangt, voorzoover ons bekend, aan bij de geweldige verandering die de mystiek der 7e eeuw vóór het begin onzer jaartelling blijkbaar over heel de wereld teweeg bracht. In 't Oosten mocht deze wijziging er toe leiden de overwinning toe te kennen aan 't oneindige, de Griek was nu eenmaal anders en zocht naar grens en maat¹⁾.

Wel moest de dualistische beschouwing van Homerus — voorzoover ze althans invloed had geoeffend — wijken voor 't monisme, maar dit sloot niet uit de onderscheiding tusschen den mensch en z'n omgeving: de pantheïstische mystiek, die de onderscheiding van God en kosmos verwerpt, voert op den duur tot het humanistisch dualisme van subject en object. Dit dualisme strijdt dus niet met het religieuze monisme, maar verschilt er alleen van door de nadere uitwerking van een typisch-Westersche waardeering van den mensch, voor welke binnen het zuivere dualisme zeker plaats is, maar die door het overzien van de hoofdgrens gevaarlijk werd.

Bij de Ionische „natuurphilosophen”²⁾ valt de nadruk nog heel sterk op de eenheid van den mensch met de wereld. Hetzelfde vindt men ook nog bij Heraclitus, den Nietzsche der oudheid, die het door z'n voorgangers gezochte principieel, waarvan enkelen reeds de differentiatie naar bepaalde processen was opgevallen, vereenzelvigt met dit proces, den strijd der tegengestelden. Zoo ontstaat 'n triadische systeem-eenheid. Minder bekend is, dat de eerste filosofie van den *logos* niet veel anders biedt dan de prediking der doorleving van dit trinitarisch proces